

TİMURTAŞ PAŞA

Bursa'da Timurtaş Paşa Camii ve minaresi

artık sıranın İstanbul'a geldiğini söyleyerek İstanbul'un fethi için teşvik etti. İstanbul kuşatmasında bulundu, fakat Haçlı kuvvetlerinin Niğbolu'ya yürümesi yüzünden kuşatma kaldırıldı. Niğbolu *Fetihnâme*'sine göre bu savaşta Anadolu beylerbeyi sıfatıyla yer almıştı. Savaşın kazanılmasının ardından muhtemelen tekrar Anadolu'ya döndü ve 1397'de Yıldırım Bayezid'in Karaman seferine katıldı. Kaynaklara göre Akçay savaşında esir düşen Alâeddin Bey ona teslim edilmiş, o da muhtemelen daha önce esir alınmasına karşı duyduğu intikam hisleriyle onu katletmişti. Kaynaklarda Yıldırım Bayezid'in bu olaya çok üzüldüğü kaydedilir. Bundan sonra gözden düştü, yaşlılığı sebebiyle artık bir daha kendisine görev verilmedi. Ankara Savaşı'nda ve savaşın ardından meydana gelen karışıklık yıllarında nerede olduğu konusu açık değildir. Bazı Osmanlı kaynaklarında Timurtaş Paşa'nın da Ankara Savaşı'na katıldığından ve oğullarıyla birlikte Timur'a esir düştüğünden, Kütahya'daki hazinede bulunan para ve mallar dolayısıyla Timur tarafından azarlandığından, hatta savaşta hayatını kaybettiğinden söz edilirse de bunların doğru olması ihtimali zayıftır. Zira onunla birlikte iki Timurtaş Paşa daha kaynaklarda zikredilmiş ve yapılan araştırmalarda bunlar birbirine karıştırılmıştır. Muhtemelen yaşı ilerlediği için idarî işlerden çekilen Timurtaş Paşa son yıllarını Bursa'da geçirmiştir. Nitekim Ramazan 806'da (Mart 1404) burada vefat ederek yaptırdığı caminin yanındaki türbesine gömüldü. Türbe kitâbesinde kendisinden "melîkû'l-ümerâ" şeklinde bahsedilmesi dikkat çekicidir.

Günümüzde Bursa'daki Timurtaş mahallesi onun adından gelir.

Uzun yıllar önemli görevlerde bulunan Timurtaş Paşa bazı kaynaklarda yeni askerî teşkilâtın oluşturulmasındaki rolüyle de anılır. Fakat bu bilgiler daha çok geç tarihli kaynaklarda yer alır. Bunlara göre İslâm ülkelerinden gelip devletin hizmetine giren Arap, Acem ve Türkler'den kapıkulu ocaklarından biri olan sipahi bölüğünü meydana getirmiştir. Ayrıca geri hizmet görevi yapan voynuk teşkilâtının da kurucusu diye gösterilir. Rumeli beylerbeyliği sırasında yerli hristiyan askerlerine timar vermesiyle Osmanlı ordusunun yerli askerî zümrelerce benimsenmesini sağladığı ifade edilir. Yine Orhan Bey zamanında beylerin ve askerî erkânın kırmızı renkli üsküf giymesi işine ön ayak olduğu belirtilir. Bunun yanı sıra bölüklerin sancaklarının renklerinin ve şekillerinin onun tarafından tesbit edildiği ileri sürülür. Ancak bütün bunların doğruluğu konusunda kesin bir şey söylemek zordur. Bununla birlikte Timurtaş Paşa'nın önemli ve nüfuzlu bir aile teşkil ettiği söylenebilir. Dört oğlu ve ailenin diğer fertleri Rumeli uç kesiminde ve devlet kademelerinde önemli görevlerde bulunmuştur. Oğlu Yahşi Bey, I. Murad ve Yıldırım Bayezid zamanında Balkanlar'da faaliyet göstermiştir. Niş ve Pravadi'nin fethi sırasında oynadığı rolle kaynaklarda adı sıkça geçmektedir. Kosovo savaşında da öncü birliklerin kumandasını üstlenmiş, Ankara Savaşı'nda hayatını kaybetmiştir. Diğer üç oğlu II. Murad'ın cülûsunun ardından ortaya çıkan Düzme Mustafa isyanının bastırılmasındaki hizmetleri dolayısıyla bir süre vezir olarak di-

vana katılmıştır. Daha sonra Oruç Bey Anadolu beylerbeyiliğine getirilmiş, Ali Bey Saruhan sancak beyliği yapmıştır. Bu ikisi İzmir Beyi Cüneyd'in ayaklanmasının bertaraf edilmesinde önemli hizmetlerde bulunmuştur. Ali Bey'in Manisa'da bir camisi vardır. Diğer oğlu Umur Bey'in Aşıkpaşazâde'nin râvileri arasında yer aldığı bilinmektedir. Âlim bir zat olan ve 865'te (1461) vefat eden Umur Bey Bursa, Biga ve Afyon'da cami, Edirne'de mescid yaptırmıştır. 859 Muharrem (Aralık 1454 – Ocak 1455) tarihli vakfiyesi Bursa'daki camisinin cephesinde iki parça halinde taş kazdırılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Aşıkpaşazâde, *Târih* (Atsız), s. 133, 135, 136; Bihiştî Ahmed Sinan Çelebi, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, British Museum, Add. Or. ms. 7869, vr. 6°, 9°, 11°, 12°; Neşrî, *Cihannümâ* (haz. Necdet Öztürk), İstanbul 2008, s. 97, 141, 144, 148; *Rûhî Târihi* (TTK Belgeler, XIV/18 [1992] içinde, tıpkıbasımı ile birlikte nşr. Yaşar Yücel – Halil Erdoğan Cengiz), s. 387-389, 393-395; Hoca Sâdeddin, *Tâcû't-tevârih*, İstanbul 1279, I, 37, 39, 46, 100, 106, 110, 118, 120; Âli Mustafa Efendi, *Kitâbü't-Târih-i Künhü'l-ahbâr* (haz. Ahmet Uğur v.dğr.), Kayseri 1997, I/1, s. 124; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, 174-176, 248, 573-576; a.mlf., "Osmanlı Tarihinin İlk Devirlerine Ait Bazı Yanlışlıkların Tashihi", *TTK Belleten*, XXI/81 (1957), s. 173-178; Kamil Kepcioğlu, *Bursa Kütüğü* (haz. Hüseyin Algül v.dğr.), Bursa 2009 s. 173-272; a.mlf., "Timurtaş Paşalar", *Uludağ: Bursa Halkevi Der-gisi*, sy. 51-52 (1942), s. 10-18; *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, Ankara 1983, III, 44-50; Adem Apak, "Osmanlı Devletinin Kuruluş Döneminde Bursalı Bir Vezir Ailesi: Kara Timurtaşoğulları", *Gümüşlü'den Günümüze Osmanlı Kültüründe Bursa* (haz. Hasan Basri Öcalan), İstanbul 2003, s. 151-170; M. C. Şehâbeddin Tekindağ, "Timurtaş", *İA*, XII/1, s. 372-374; Fr. Babinger – [C. E. Bosworth], "Timurtash Oghulları", *El²* (İng.), X, 528-529; Halil İnalık, "Murad I", *DİA*, XXXI, 158, 159.

FERİDUN EMECEN

TİMURTAŞ PAŞA KÜLLİYESİ

Kütahya'da

XIV. yüzyılın sonu ile

XV. yüzyılın başına tarihlenen
külliye.

Kütahya'da Kavaflar Çarşısı'nın içinde bulunan külliye Takkacılar / Takvâcılar Camii-Külliyesi diye de anılmaktadır. İnşa kitâbesi yoktur. Vakıf kayıtlarında Kütahya'da Sarı Timurtaş Paşa tarafından bir mescid, medrese ve imaretin tesis edildiği belirtilmekte (Varlık, sy. 3 [1987], s. 248), külliyenin, Timurtaş Paşa'nın Kütahya ve çevresini muhafaza ile görevli bulunduğu 1389-1402 yılları arasında yaptırıldığı ka-

bul edilmektedir. 1534'te külliyenin vakıf gelirleri kırk yedi dükkân, iki kervansaray ve dört bahçeden sağlanmaktaydı (Varlık, XVI. Yüzyılda Kütahya Sancağı, s. 154). Caminin eki durumundaki son cemaat yerinin kapısı yakınında çeşmenin olduğu duvarda üç satırlık bir kitâbe yapının Anadolu Valisi Silâhdar Mehmed Paşa tarafından 1175-1178 (1761-1765) yıllarında tamir ettirildiğini gösterir. Yapıyı 1250'de (1834) Kütahya Muaccelât Nâzırı Sâlih Efendi etrafıca onartmıştır. 1252 (1836-37) yılındaki tamir ise Kütahya Muhassılı Dilâver Paşa tarafından gerçekleştirilmiştir. Timurtaş Paşa Camii'nin orijinal mimarisi bu tamir ve ilâvelerden dolayı büyük ölçüde kayba uğramıştır.

Cami ve medresenin vaktiyle geniş bir avlu içinde yer aldığı anlaşılmakla birlikte avlu duvarları günümüze ulaşmamış, bugün sadece caminin kuzeybatı yönünde tonozlu dar bir geçit biçimindeki avlu girişi sağlam kalabilmiştir. Bu geçide açılan kapı kamalı, iki renkte taştan basık yuvarlak kemerlidir. Caminin orijinal kısmı düzgün bir plana sahip değildir. Mihrabın önünde dört kalın pâyve ve kible duvarına dayanan kemerlere oturan, geçişleri prizmatik Türk üçgenleriyle sağlanmış yüksek kasnaklı bir kubbe yer almaktadır. Diğer kısımlara göre daha yüksek tutulmuş özel bir bölüm görünümündeki mihrap önü mekânının iki yanında asimetrik bir uygulama görülür. Enlemesine bir düzenlemenin hâkim olduğu diğer kısımda basık tonozlar ve alçak kubbelerle örtülü mekânlar duvarlar ve kalın pâyeler arasına atılan sivriltilmiş geniş kemerlerle birbirinden ayrılır. Bu penceresiz, basık mekân parçaları tonozların ortasına baca şeklinde açılan deliklerle gün ışığı almaktadır. Caminin 1178 (1765) yılındaki onarımına ait tek şerefeli taş minaresi yapının güneybatı köşesinde bulunmaktadır. Asıl yapıya kuzeybatı yönünden eklenen ahşap son cemaat yeri iki kat halinde düzenlenmiş, çift sıra

Timurtaş
Paşa Camii'nin
mihrap duvarı

pencereli ferah bir mekân görünümündedir. Bu pencerelerden alt kata ait olan sekiz tanesi dikdörtgen biçiminde, kadınlar mahfiline ait beş adet üst kat pencereleri ise geniş kemerli açıklıklar halindedir. Son cemaat yerinden asıl binaya bağlantı yapının ana eksenı üzerindeki bir kapı ile sağlanmakta olup bu kapının iki yanında ikişer pencere ile son cemaat yeri duvarında küçük bir mihrap nişi yer alır.

Yapının iç süslemesinde mihrapta kolaylıkla farkedilebilir bir yoğunluk söz konusudur. Mihrap nişinin üst seviyesinde beyaz bir fon üzerine barok etkiye sahip asma kandiller, sütunlara sarılmış püsküllü perde, aşağı seviyesinde şemseler ve çok kollu şamdan motifleri, süpürgelik hizasında farklı desenleri olan iki ayrı bordür görülmektedir. Kütahya üretimi olan çinilerde mavi, firûze, yeşil, kırmızı, sarı, siyah ve mor renkler kullanılmıştır. Mihrap tabanında küçük bir kartuşun içinde bulunan iki satırlık kitâbede bu dekorasyonu yapan, Kütahya çiniliğinde çok tanınmış bir isim olan Mehmed Emin Efendi'nin adı ve 25 Eylül 1318 / 1 Receb 1325 tarihleri yer alır. Mihrap çerçevesi ve taçındaki çiniler ise minber ayağı ve korkuluklarının dış yüzündeki çiniler gibi İznik çinilerinin başarılı taklitleri olup Azim Çini Fabrikası'nda 1941 yılında üretilmiştir. Caminin çinileri dışındaki süslemeler günümüze ulaşmamıştır. Mihrap önü kubbesinin içindeki kalem işi süslemede göbekte istif yazı ve bunun çevresinde girift bitkisel bezemeler bulunmaktaydı. Caminin ahşap işçiliğinden de eser kalmamıştır. Kütahya'yı 1671'de ziyaret eden Evliya Çelebi bu yapı ile ilgili olarak, "Müzeyyen mahfili, iki ağaç müşebbek sütunları var dillerle tarif olunmaz ve gayet metanet üzere tahta örtülüdür" demektedir (Seyahatnâ-

me, IX, 20). Timurtaş Paşa Camii'nin avlusu da düzgün bir plan göstermemektedir. Kapının sağında (batı yönünde) "saka-hâne" denilen, üzeri bir sundurma ile örtülü, abdest muslukları ve helâların bulunduğu bölümde 1913 yılına kadar Dârülhadis Medresesi adıyla anılan bir medresenin olduğu söylenir (Güner, s. 16); fakat bu yapının mimarisine dair bilgi bulunmamaktadır.

Timurtaş Paşa Camii mimari çözümlemesiyle ilgili ciddi sorunları bulunan bir yapıdır. Mevcut mimari izler yardımıyla binanın restitüsyonunun sağlıklı bir şekilde yapılması mümkün değildir. Caminin enlemesine gelişen erken devir camileri tipinde mi yoksa yan kanatları bozularak harime katılmış bir yapı mı olduğu konusunda çeşitli çözümler üretilmektedir. Bunun yanı sıra birkaç yapıdan meydana gelen bir külliye niteliği taşımasından çok birkaç işlevi olan, yani mescid ve medreseli bir imaret şeklinde değerlendirilir (Altun, s. 237). Caminin bir Bizans yapısından çevrilme olduğuna dair düşünceler ise (Güner, s. 14) önemsenmesi gereken sağlam dayanaklara sahip değildir.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, IX, 20; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, İstanbul 1932, s. 144-146; Hamza Güner, *Kütahya Camileri*, Kütahya 1964, s. 14-17; Ayverdi, *Osmanlı Mi'mârîsi I*, s. 507-509, rs. 863-866; Mustafa Çetin Varlık, *XVI. Yüzyılda Kütahya Sancağı*, Erzurum 1980, s. 115-116, 153-154; a.mlf., "XVI. Yüzyılda Kütahya Şehri ve Eserleri", *MÜTAD*, sy. 3 (1987), s. 189-271; Faruk Şahin, "Kütahya'da Çinili Eserler", *Kütahya: Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan*, İstanbul 1981-82, s. 130-132, rs. 43-45; Ara Altun, "Kütahya'nın Türk Devri Mimarisi", a.e., s. 230-238, 515-524; Rifat Çini, *Türk Çiniliğinde Kütahya*, İstanbul 1991, s. 24-25; a.mlf., *Ateşin Yarattığı Sanat: Kütahya Çiniliği*, İstanbul 2002, s. 80-81.

Timurtaş Paşa Camii'nin planı

